

نقش آیین‌هاے ایرانے
در نظام خلافت اسلامے

هلال بن محسن صابے

تصحیح و حواشی میخائیل عواد

محمد رضا شفیعی کدکنے

تهران، ۱۳۹۷

۱۴. نسبت «مؤلی امیرالمؤمنین» ۱۲۳
۱۵. آنچه در پایان نامه‌ها می‌نویسند ۱۲۵
۱۶. نوع صحیفی که از جانب خلفا و یا به خلفا نوشته می‌شود ۱۲۷
۱۷. القاب ۱۲۹
۱۸. خطبه بر منابر ۱۳۳
۱۹. کوفتن طبل در اوقات نماز ۱۳۷
۲۰. خطبه‌های ازدواج ۱۳۹
۲۱. فصلی که خدمتگزار کتاب خود را با آن پایان می‌بخشد ۱۴۱
- حواشی و تعلیقات ۱۴۵
- دربارۀ مؤلف ۱۴۷
۱. خطبۀ کتاب ۱۵۰
۲. از دار [الخلافة] گرامی آغاز می‌کنم ۱۵۱
۳. آیین خدمت ۱۶۰
۴. قوانین و آیین‌های پرده‌داری ۱۷۱
۵. رسم است که مردم سکوت کنند ۱۷۶
۶. آیین همراهی رکاب خلفا ۱۷۷
۷. جلوس خلفا و جامه‌ای که در موکب‌ها می‌پوشند ۱۷۸
۸. خلعت‌های تقلید و ولایت و تشریف و منادمت ۱۷۸
۹. پیشکش‌هایی که برای خلفا فرستاده می‌شود ۱۸۲
۱۰. شیوۀ نگارش مکاتبات خلفا در صدر نامه‌ها و عناوین ۱۸۴
۱۱. نوع خطاب به خلفا در نامه‌ها و دعاها درباره‌ی ایشان ۱۸۴
۱۳. نوع دعاها در نامه‌هایی که از سوی خلفا نوشته می‌شود ۱۸۵
۱۴. نسبت «مؤلی امیرالمؤمنین» ۱۸۶
۱۵. آنچه در پایان نامه‌ها می‌نویسند ۱۸۶
۱۶. نوع صحیفی که از جانب خلفا و یا به خلفا نوشته می‌شود ۱۸۶
۱۷. القاب ۱۸۷
۱۸. خطبه بر منابر ۱۸۹
۱۹. کوفتن طبل در اوقات نماز ۱۹۰
۲۰. خطبه‌های ازدواج ۱۹۰

۲۱. فصلی که خدمتگزار کتاب خود را با آن پایان می‌بخشد ۱۹۱
- فهرست واژه‌های پارسی متن ۱۹۳
- فهرست اصطلاحات و لغات و بعضی فواید ۱۹۷
- فهرست ابیات ۲۰۵
- فارسی ۲۰۷
- عربی ۲۰۸
- مراجع و مآخذ ۲۱۳
- نمایه ۲۲۱

مجدد بعضی موارد ترجمه با اصل عربی و تکمیل چندین افتادگی و نیز اصلاح مواردی از لغزش‌های مترجم. بعضی موارد مشکوک را، که در اصل نسخه خطی موربانه خوردگی و اضطراب دارد، با ترجمه انگلیسی کتاب نیز مقابله کردم؛ گرچه این سعی چندان هم سودمند نیفتاد. حق این است که مترجم انگلیسی کتاب چیزی بر تحقیقات استاد میخائیل عواد نیفزوده است و با همه خوشه‌چینی از خرمن فضل و تحقیقات او ناسپاسانه خود را از تعلیقات او بی‌نیاز جلوه داده است.

همچنین تمامی کلماتی که برای خواننده فارسی‌زبان نیاز به مشکول (مُغْرَب) شدن داشت مشکول گردید و در اعلام ایرانی از قبیل شهراکویه و کزدویه (در عربی: شهراکویه و کزدویه) تلفظ فارسی و ایرانی آن‌ها ملاک قرار گرفت.

برای راحتی مراجعه به اصل نسخه و نیز متن عربی کتاب و حتی ترجمه انگلیسی آن، در این چاپ اوراق اصلی نسخه با علامت « / » افزودن ورق‌شمار، در کنار صفحات، مشخص شده است.

نمی‌توانم این یادداشت را به پایان برسانم و از دقت‌ها و ملاحظات عالمانه دوست عزیز دانشمند رضا خاکبانی سپاسگزاری نکنم. حق این است که این کتاب در این چاپ هر مزیتی دارد از پرتو نگاه ژرف‌بین اوست که یک بار آن را با ترجمه انگلیسی آن مقابله کرد و بسیاری نکات را که از چشم مترجم دور مانده بود و من در فهم یا قرائت آن‌ها بر خطا رفته بودم تذکر داد. او در همه امتیازات این چاپ شریک مترجم است بی‌آن‌که مسئول لغزش‌های او باشد. والحمدلله اولاً و آخراً.

تهران، بهمن ۱۳۶۹

— محمد رضا شفیعی کدکنی

* مشخصات ترجمه انگلیسی چنین است:

UNESCO Collection of Representative Works, Arabic Series, Hilāl Al Šābi, Rusūm Dār Al Khilāfah (The Rules and Regulations of the Abbāsīd Court), translated from the Arabic with introduction and notes by Elie A. Salem, Beirut, 1977.

به نام خداوند جان و خرد

یادداشت مترجم

این کتاب — که به ظاهر پیوندی با تاریخ ایران ندارد و چنان می‌نماید که گزارشی است از چگونگی دستگاه خلافت عباسی در بغداد — اگر به دقت بررسی شود سرشار از نکاتی است که برای شناخت اوضاع اجتماعی و تاریخ ملت ما در گذشته آگاهی از آن لازم است، و در خلال بحث‌های گوناگون نویسنده به نکته‌هایی برخورد می‌کنیم که شاید در کتاب‌های دیگر نتوان آن‌ها را یافت و اگر در جای دیگری هم آمده باشد بدین دقت و وسعت نیست. گذشته از نکات تاریخی و اجتماعی، گزارش بسیاری از رسم‌ها و آیین‌های ایرانی در این کتاب به عنوان رسوم دستگاه خلافت عباسی در بغداد آمده است که شواهد تاریخی نشان می‌دهد این رسم‌ها در ایران قدیم رواج داشته و در دوره اسلامی به مرکز خلافت بغداد راه یافته و خود را به گونه‌ای اسلامی محفوظ نگاه داشته است. نکته دیگری که اهمیت این کتاب را در مسائل ایران‌شناسی مسلم می‌دارد واژه‌های پارسی نگزی است که مؤلف در متن عربی کتاب به کار برده و نفوذ روشن و صریح زبان فارسی را در زبان عربی نشان می‌دهد. بسیاری از این واژه‌ها امروز در فارسی متروک شده و بعضی از آن‌ها در متون قدیم فارسی نیز به کار نرفته و یا اگر رفته در متون موجود فارسی نشانی از آن‌ها نداریم، مانند واژه «خردادی» (به معنی نوعی جام بزرگ)، یا «روشن» (به معنی چیزی که امروز بالکن خوانده می‌شود) و امثال آن. بر روی هم کتابی است که در نوع خود کمترمانندی دارد و بی‌هیچ گمان برای شناخت تاریخ ایران به نکات بسیاری از این کتاب نیازمندیم.

مترجم کوشیده است که زبان ترجمه تا حدود توانایی او با زبان نویسنده که زبانی است ادیبانه و سخته هماهنگ باشد و هیچ‌گاه از رعایت دقت، اگرچه مایه تکرار معنی

جمله‌ای یا واژه‌ای شود، غافل نمانده است. با این همه اعتراف دارد که:

شرمان باد زپشمینه آلوده خویش
گر بدین فضل و هنر نام کرامات بریم

و در این جا یادآوری چند نکته را نیز بی‌مورد نمی‌داند: نخست آن‌که در ترجمه تمام حواشی و یادداشت‌های مصحح فاضل کتاب استاد میخائیل عواد را نیز نقل و ترجمه کرده است، مگر چند مورد که برای خواننده فارسی‌زبان زاید و مکرر می‌نمود. مقدمه دراز دامن مصحح درباره هلال نیز به صورت خلاصه‌ای درآمد تا برای خواننده فارسی‌زبان که تحمل آن بحث‌های دقیق و محققانه را درباره هلال صابی و جزئیات زندگی اش ندارد به گونه‌ای خواندنی و سودمند درآید. مترجم یکی دو مورد بر تعلیقات ایشان نکاتی افزوده که به جای خود یادآوری شده است، و برای استفاده بیشتر تر خواننده فارسی‌زبان کوشید تا تمام واژه‌های فارسی موجود در متن را در ترجمه خویش به کار برد، اگر چند آن واژه‌ها امروز متروک و نیازمند توضیح باشد. اگر در مواردی زبان ترجمه تا حدی پیچیده می‌نماید به خاطر رعایت امانت در ترجمه است و این خصوصیت در چند موردی است که مؤلف به نثری بسیار مصنوع و منشیانه پرداخته است (از جمله مقدمه کتاب)، با این همه در مورد دیگر بخش‌های کتاب نیز داعیه بلاغت و توفیق در ترجمه ندارد. از خوانندگان هوشیار و دقیق خواستار است که در موارد تردید به تعلیقات هر فصل مراجعه کنند.

در خاتمه از دانشمندانی که او را بر خطاهای بسیارش آگاه کنند پیشاپیش سپاسگزار است و پیش از آن‌که این یادداشت به پایان رسد وظیفه خود می‌داند که از استاد دانشمند بزرگوار دکتر پرویز ناتل خانلری — که در همه جنبه‌های ادبی و ذوقی، و از جمله ترجمه این کتاب، همواره راهنمون و مشوق او بوده است — سپاسگزاری کند.

تهران، تیر ماه ۱۳۴۶

— محمدرضا شفیعی کدکنی

درباره مؤلف

